



Copyright © 2022 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı
http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/
Gençlik Araştırmaları Dergisi • Aralık 2022 • 10(28) • 90-105

ISSN 2791-8157
Başvuru | 9 Ekim 2021
Kabul | 10 Aralık 2022

İNCELEME / ARAŞTIRMA

Bağımlılıkta Arkadaş Etkisini Anlamaya Yönelik Bir İnceleme: Youtube Videolarına Konuk Olan Madde Kullanıcılarının Röportajları Üzerinden Bir İçerik Analizi

Melike Semerci*

Hakan Karaman**

Ömer Miraç Yaman***

Öz

Bireyin uyuşturucu madde kullanımına yol açan çevresel risk faktörlerinden birini akran etkisi oluşturmaktadır. Akran grubu, madde kullanımının her aşamasında farklı süreç ve şekillerde etkisini göstermektedir. Araştırmamızda bağımlılık sürecinde arkadaş ilişkilerinin nasıl bir etkiye sahip olduğuna ilişkin Youtube platformu üzerinden bir içerik analizi çalışması yapılmıştır. Bu kapsamda Youtube platformu üzerinde uyuşturucu madde bağımlılarının konuk olarak alındığı ve 100.000 üzeri izlenme oranına sahip 11 video incelenmiştir. Bu videolarda bağımlılık hikayelerini anlatan katılımcıların anlatılarında arkadaşlık ve akran ilişkilerine yönelik yorum ve tecrübeleri değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonucunda, arkadaş ilişkilerinin bireylerin maddeyi ilk deneyimleme aşamasında etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca, bağımlılığı devam ettirme ve iyileşme süreçlerinde de arkadaşlar ile olan ilişkilerin son derece etkin bir rol oynadığı bulunmuştur. Son olarak, arkadaş çevresi ile gelişen madde kullanım sürecinin; bağımlıların bir kısmı açısından ihtiyaçların karşılanması noktasında satıcılık aşamasına geçtiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bağımlılık, Arkadaş İlişkileri, Youtube, İçerik Analizi.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, melikesemerci1997@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6383-8340

** Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, karamannhakann@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5729-6012

*** Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, omermirac@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9989-8575

Abstract

One of the environmental risk factors that lead to the use of drugs is peer influence. Peer group shows its effect in different processes and ways at every stage of substance use. In our research, a content analysis study was conducted on the Youtube platform on how peer relations have an effect on the addiction process. In this context, 11 videos with over 100,000 viewings on the Youtube platform, in which drug addicts were hosted, were examined. The comments and experiences mentioned by the participants in their addiction stories in these videos on friendship and peer relations were evaluated. As a result of the study, it was concluded that relationships with friends play an extremely important role at the first stage of substance use. Moreover, it was found that the relations with friends are also influential on the likelihood of their continuing substance use and the recovery processes from addiction. Finally, it was revealed that the substance use process that starts within the circle of friends is taken further in some addicts, and they switch to the salesman stage to meet their own needs.

Keywords: Addiction, Friend Relations, Youtube, Content Analysis.

Giriş

Bağımlılık; genetik ve çevresel etmenler sonucu oluşan, insan beyninin karmaşık etkilerini içeren, tedavisi mümkün bir kronik hastalıktır (ASAM, 2019). Davranış-uyaran örüntüsü üzerinde gelişen bağımlılık; bağımlılık yapıcı güce sahip bir uyarının birkaç kez tekrarlanması sonucu oluşmaktadır (West, 2001). Bağımlılık yapıcı maddelerin tümünde kimyasal açıdan beyin ödül merkezini etkileyerek dopamin seviyesini artırma ve kişide uyarıcı ya da rahatlatıcı bir etki uyandırma söz konusudur (Mutlu, 2018).

Bağımlılık yapıcı maddeler içerisinde yaygın olarak bilinen uyuşturucu madde; Yunanca uyku anlamındaki narke kelimesinden türeyerek İngilizceye narkotik olarak geçmiştir (SEKAM, 2016). Psikoaktif madde olarak da ele alınan uyuşturucu/uyarıcı maddeler zihinsel süreçleri, davranışları ve farkındalığı geçici olarak değiştirerek etkileyen kimyasal maddelerdir (Gerrig ve Zimbardo, 2014, s. 152). Uyuşturucu/uyarıcı maddelerin kullanım yaygınlığına bakıldığında; Dünya Madde Raporu'nun 2014 yılında yaptığı araştırmaya göre dünyada 15-64 yaş arasındaki yaklaşık 247 milyon insanın (her 20 kişide 1) en az bir yasadışı madde kullandığı, bunlardan en az 29 milyonunun kullanım bozukluğu yaşadığı bildirilmiştir. Rapora göre dünyada kullanım oranlarının esrar %3.8, opioid %0.7, opiyat %0.37, kokain %0.38, amfetamin %0.8, ekstazi %0.4 şeklinde olduğu tahmin edilmektedir (World Drug Report, 2016). Türkiye'de şu ana kadar yapılan en kapsamlı çalışmalardan biri olan Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi'nin (TUBİM) 2011 yılında gerçekleştirdiği araştırma sonuçlarına göre ise; 15-64 yaş grubunda herhangi bir uyuşturucu maddeyi en az bir defa deneyenlerin oranı %2,7 iken, 15-16 yaş grubunda %1,5 olarak tespit edilmiştir. Yaşam boyu uyuşturucu madde

kullanıcıların %2,6'sının eğitiminin olmadığı, %2,4'ünün ilköğretim, %3,2'sinin ortaokul, %2,6'sının lise, %3,1'inin üniversite mezunu olduğu belirtilmiştir (TUBİM, 2019).

Madde kullanımının nedenleri Barret ve Turner'e göre (2006) aile, akran grubu ve sosyal çevre bileşenlerinin birlikte risk faktörü içermesi sonucu oluşmaktadır. Bu risk faktörleri arasında akran etkisi önemli bir faktör olarak kendini göstermektedir. Araştırmalara bakıldığında madde kullanımına yol açan çevresel risk faktörlerinde arkadaş özellikleri ve akran etkisinin ön plana çıktığı ve özellikle bireyin madde kullanan bir arkadaşına sahip olmasının bu durumu tetikleyici bir unsur oluşturduğu görülmektedir (Svensson, 2000; Friedman, 2000; Erdem ve ark. 2006; Allen ve ark. 2011). Bireyin özellikle ergenlik döneminde arkadaş çevresine yönelik ilgisi akran grupları arasında madde kullanımının bir kabul aracı olarak ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Sosyal çevrenin etkisi sonucu bağımlı olan birey ise arkadaş çevresini bağımlılık ekseninde şekillendirerek bağımlılık ve sosyal çevre arasında bir döngü oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle birey çevresi sonucu bağımlı olmakta ve bağımlı olması nedeniyle bu çevrede yer almaktadır (Ünlü ve Evcin, 2014). Bu açıdan gençler için madde kullanımı merak, akran baskısı, kabul görme, kimlik kazanımı gibi çeşitli etkenler sonucu anlam kazanmakta ve bireyin madde kullanımına başlama eğilimlerinde akran grubu önemli bir rol oynamaktadır (Hammersly ve ark. 2001; Ögel, 2010).

Bağımlılık davranışını devam ettirmede de önemli bir etken olan arkadaş faktörü; madde kullanan arkadaşlıkların gelişmesiyle birlikte maddeye yönelik bir sosyal ağın oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Bu sosyal ağ, bireyin maddeye erişimini kolaylaştırarak bağımlılığı artırıcı bir unsur oluşturmaktadır (Altuner, 2009; Arılık, 2019; Sevin ve Erbay, 2021). Nitekim bağımlılık ve sosyal çevrenin gelişmesiyle de farklı maddelere geçiş süreci olası durumlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Ögel, 2010). Zira arkadaş çevresi uyuşturucu kullanımının başlangıcında belirleyici olabildiği gibi bağımlılığın ilerlemesinde de önemli bir etkenidir (Aka ve ark., 2020). Bu yöndeki bir çalışmada Bahar'ın (2018) ulaştığı verilere göre kullanıcıların %68'i uyuşturucu maddeye eğilimlerinden, kullanımlarından ve bağımlı olmalarından olumsuz arkadaş çevresini sorumlu tutmaktadır. Ayrıca uyuşturucu maddeleri arkadaş vasıtasıyla elde etme yolu, yaklaşık %23 oran ile önemli bir istatistiği içermektedir. Bu açıdan uyuşturucu maddenin ilk kullanımı, farklı maddelere geçiş, madde temini gibi bağımlılığın çeşitli aşamalarında akran ilişkileri ön plana çıkarak buna yönelik süreçlerde arkadaş desteğinin ihtiyacı söz konusu olmaktadır.

Yöntem

We Are Social 2020¹ raporuna göre; dünyada sosyal medya kullanıcı sayısının 3.80 milyar olduğu (%49), bu sayının her yıl %9,2 (321 milyon) oranında artış gösterdiği ve sosyal medya içerisinde en çok kullanılan platformların Facebook (2.49 milyar), Youtube (2 milyar) ve WhatsApp (1,6 milyar) olduğu tespit edilmiştir. Sosyal medya içerisinde popüler medya araçlarından biri olan YouTube ise içerik çeşitliliği ve hitap edilen kitle genişliği gibi yönleriyle aktif bir kullanıcı profiline sahiptir. Bu araştırmada, en çok kullanıcı sayısına sahip 2. Sosyal medya platformu olarak Youtube'da Türkçe

1 https://www.eticaret.gov.tr/static/Pdf/be67689eccc420e8926b839c7254556_637159836475893573.pdf, Erişim Tarihi:05.08.2021

olarak hazırlanmış ve izlenme sayısı 100.000 ve üzeri olan bağımlılık temalı videolar, içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Önemli sayıda izlenme alan bu videolarda kendi bağımlılık hikayelerini anlatan katılımcıların anlatılarında arkadaşlık ve akran ilişkilerine yönelik yorum ve aktarımları tespit edilmiştir. Bu tespitler, bağımlılık sürecinde akran/arkadaş ilişkilerinin nasıl bir etkiye sahip olduğuna ilişkin bir okuma ile yeniden yorumlanmıştır.

Veri Toplama Süreci

Araştırma kapsamında; Youtube platformu üzerinden uyuşturucu madde bağımlılarının konuk olarak alındığı videolar incelenmiştir. Video içeriklerde; en çok izlenen videoların tercih edilmesine ve uygun sayıda videoya ulaşılmasına özen gösterilmiştir. Bu amaçla 100 bin üzeri izlenme oranına sahip videolar ölçüt olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte video içerikler örneklem grubuna dahil edilirken bağımlıların madde deneyimlerinin ele alınması sebebiyle videoların röportaj niteliği taşımasına dikkat edilmiştir. Bu açıdan bazı videolar izlenme kriterini sağlasa bile haber niteliğinde olması sebebiyle çalışmaya dahil edilmemiştir. Video içerikleri psikoloji, din, sosyoloji gibi farklı alanları kapsamakla birlikte araştırma için bağımlılık konusu temel alınmıştır. Bu kapsamda toplamda 11 video incelenmiştir. İncelenen videolara ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmaktadır:

Kanal İsmi	Abone Sayısı	Video Başlığı	İzlenme Oranı	Yayın Tarihi	
1	321GO	1,23 Mn	Soramazsın: Eski Eroin Bağımlısı	2,4 Mn	1.03.2019
2	Bana Göre TV	1,15 Mn	Katarsis XTRA: Uyuşturucu Bağımlılığı-Yücel Kuran	2,2 Mn	27.12.2019
3	Hayalhanem	2,02 Mn	Uyuşturucudan Jilet Atacak Yerim Kalmadı- KEŞ	1,4 Mn	17.08.2020
4	Bana Göre TV	1,15 Mn	Katarsis XTRA: Bir Gencin Eroin Bağımlılığı ile Mücadelesi-Kadir Soylu	866 B	22.08.2020
5	Sözler Köşkü	2,45 Mn	Eski Madde Bağımlısı Ünlü Dj'e Sorduk	588 B	13.11.2019
6	Mesken	250 B	Eski Uyuşturucu Bağımlısı ve Satıcısına Sorduk (+16)	354 B	13.10.2019
7	Adem Özköse	59,9 B	17 Yıl Uyuşturucu Kullanan Gencin Hikayesi/İçimizden Biri	226 B	16.10.2019
8	Osman Demir	171 B	Uyuşturucu ve Madde Bağımlıları ile RÖPORTAJ	138 B	19.03.2016
9	321GO	1,23 Mn	Soramazsın: Madde Bağımlısı	114 B	14.05.2021
10	Vuslat Derneği	10,2 B	Madde Bağımlısı Bir Kardeşimizin Dramı	112 B	08.03.2016
11	Cevdet Albay	20,5 B	Almanya/Madde Bağımlısı Türkler	108 B	24.03.2013

Verilerin Analizi

Araştırmada veri analiz yöntemi olarak içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, birbirleriyle ilişkili olan verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmeye ve okuyucunun anlayabileceği şekilde yorumlamaya dayanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu anlamda yazılı, işitsel ve görsel veri setlerinde yer alan içeriklerde açık/gizli anlamlar kodlanarak yeniden yorumlanmaktadır (Gül ve Nizam, 2021). Bu kapsamda çalışma için öncelikle her bir videonun bilgisayar ortamına deşifresi yapılmıştır. Daha sonra verilerin kodları oluşturularak ilişkili kodlar alt temalar şeklinde ortaya konulmuştur. Bu alt temaların tasnif edilmesiyle ana temalar belirlenmiş ve bunun sonucunda veriler üç ana tema altında tasnif edilerek okuyucuya sunulmuştur.

Bulgular

Çalışma kapsamında elde edilen veriler “İlk Kullanım Sürecinde Arkadaş Etkisi”, “Bağımlılık Sürecinde Arkadaş Etkisi” ve “İyileşme Sürecinde Arkadaş Etkisi” olmak üzere 3 ana tema altında tasnif edilmiştir. Bu temalar ise kendi içerisinde alt temalara ayrılmıştır. “İlk Kullanım Sürecinde Arkadaş Etkisi” teması; “Maddeye Yönelik Merak ve Özenti”, “Bir Baskı Unsuru Olarak Arkadaş Çevresi” ve “Değerli Hissedilme ve Özgüven İhtiyacı” olmak üzere 3 alt başlıktan oluşmaktadır. “Bağımlılık Sürecinde Arkadaş Etkisi” ise; “Madde Kullanım Ortamında İlişkiler”, “Madde Temininde Arkadaş İlişkileri” ve “Satıcılıkta Arkadaş İlişkileri” olarak 3 temaya ayrılmıştır. Son olarak “İyileşme Sürecinde Arkadaş Etkisi” başlığı ise “Eski Arkadaşlıkları Terk Etme Süreci” ve “Tedavi Edici Bir Unsur Olarak Yeni Arkadaş Çevresi” olmak üzere iki tema altında ele alınmıştır.

1. İlk Kullanım Sürecinde Arkadaş Etkisi

Arkadaş etkeni maddeyi ilk kullanım sürecinde ön plana çıkan temel etkenlerden birini oluşturmaktadır. Nitekim bireylerin madde kullanımına başlama hikayeleri farklılık göstermesine rağmen bağımlıların ifadelerinde en fazla yoğunlaştıkları alanın arkadaş çevresi olduğu ve sıklıkla birincil etken olarak bu noktayı ifade ettikleri görülmektedir.

“Bu aslında şununla ilgili bir şey. O arkadaşım o gün olmasaydı, farklı bir arkadaşım olsaydı, o madde benim karşıma çıkmamış olsaydı ben ona bağımlı olmayacaktım. Biraz ben şansa bağlıyorum bu işi. Karşına çıkıyorsa, kötü bir anındaysan maalesef insan hata yapıyor. Yani hiçbir eroin bağımlısı ben gidip bugün eroin içeceğim diye bağımlı olmuştur. Kesin bir kötü arkadaşı alıştırılmıştır.” (V-1)

“Mutlaka ki bir yerden bir arkadaş çevresinden bir şey geliyor”(V-10) “En çok arkadaş seçimi insanı yoldan çıkartır. Bir arkadaş bir arkadaş düzeltemez ama bir arkadaş bir arkadaş çok rahat bozar”(V-5)

Bu kapsamda arkadaş faktörü; merak/özenti sonucu kullanım, akran baskı unsuru olarak kullanım ve değerli hissedilme ihtiyacı olarak kullanım olmak üzere 3 başlık altında ele alınmıştır.

Madde kullanılan ortamı merak eden gençlerin bu ortama çekilme veya dahil edilme tuzakları ise V-5'te şu şekilde ifade edilmektedir:

“Benim zamanında mesela okulda en yakışıklı çocuğu seçerler ve en güzel kıızı. Bunlara kendi ulaşamayacağı paraları verirler. Ve bir house party dedikleri ev partisi düzenlerler. Burada da işte okuldaki masum çocuklara hani siz de gelin falan derler ama kapıya geldiği zaman biz ex alacağız ne bileyim masum gösterirler şeker alacağız uyuşturucu değil derler bir şey olmaz derler ve sonra okuldaki bir çocuk güzel bir kıızın karşısında ben kullanmıyorum demez süt çocuğuyum durumuna düşmemek için girer içeri ve kullanır.”(V-5)

Bireylerin maddeye yönelik isteğinde madde kullanılan ortamın yanında maddenin kişide bıraktığı etki de merak konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcı ifadelerine göre maddenin keyfi ve rahatlatıcı hissi, maddeye duyulan isteği artırıcı bir unsur oluşturmaktadır. Buna ilişkin video içeriklerdeki ifadelerden birkaçı şu şekilde aktarılmıştır:

“Tabi birinci kere insan deniyor. Niye mesela bazı kişiler böyle rahat rahat konuşuyordu. Keyfi yerindeyse niye keyfin yerinde ya da niye çok gülüyorsun diyorsun. Diyor ben biraz esrar çektim. E bu neyin nesi sormaya başlıyordun.”(V-11)

“Bir gün ben yine içki içiyordum. Onlar içiyor esrar. Dedi içtin mi? Yani içtim diyorum. İçmedim desem vermeyecek çünkü. Merak da ediyorum. Yani göre göre artık istiyor, bu acaba nasıl, bunun kafası nasıl, sürekli onu merak ediyorum.”(V-6)

1.1. Maddeye Yönelik Merak ve Özenti

Video içeriklerde gençlerin madde kullanımında önemli bir etken olarak merak/özenti sonucu kullanım yer almaktadır. Gençlerin madde kullanılan ortama yönelik bir merakının söz konusu olduğu ve o ortama dahil olma isteği ile kullanıma başlayabildiği ilgili videolardaki ifadelerde kendini göstermektedir.

Buna ilişkin video içeriklerdeki birkaç ifade şu şekildedir:

“İnsan genç olduğu zaman otomatikman kötü niyetli olan bir insana daha çok ilgi gösteriyor. İyi bir insan gördüğü zaman ilgisini çekmiyor gençlerin. Çünkü adam sonuçta hiç hayatında bir şey yaşamıyor. Ama öbür kişiler eroin kullanan veyahut da hırsızlık yapan cebinde para bol olan kişiler de daha çok ilgimizi çekiyordu. Bunlar parayı nerden alıyor, bu güzel arabaları niye sürüyor, nasıl sürüyor. Bilmem altın zincirler takıyor, elbiseler tam şey, biz de onları istiyorduk genç olarak. Biz öyle kişilerle takılıyorduk”(V-11)

“Uyuşturucuya 15-16 yaşında tamamen meraktan başladım. Ben, arkadaşlarımın alkol içmesine bile karşı olan bir insandım. Ama en güvendiğim, dindar ortamda bulunan arkadaşlarımın bir kere denemesiyle benim de işte buna olan korkum tamamen kayboldu. Ondan sonra bir kere denememle gerisi geldi.”(V-5)

Madde kullanılan ortamı merak eden gençlerin bu ortama çekilme veya dahil edilme tuzakları ise V-5’te şu şekilde ifade edilmektedir:

“Benim zamanında mesela okulda en yakışıklı çocuğu seçerler ve en güzel kıızı. Bunlara kendi ulaşamayacağı paraları verirler. Ve bir house party dedikleri ev partisi düzenlerler. Burada da işte okuldaki masum çocuklara hani siz de gelin falan derler ama kapiya geldiği zaman biz ex alacağız ne bileyim masum gösterirler şeker alacağız uyuşturucu değil derler bir şey olmaz derler ve sonra okuldaki bir çocuk güzel bir kızın karşısında ben kullanmıyorum demez süt çocuğuyum durumuna düşmemek için girer içeri ve kullanır.”(V-5)

Bireylerin maddeye yönelik isteğinde madde kullanılan ortamın yanında maddenin kişide bıraktığı etki de merak konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcı ifadelerine göre maddenin keyfi ve rahatlatıcı hissi, maddeye duyulan isteği artırıcı bir unsur oluşturmaktadır. Buna ilişkin video içeriklerdeki ifadelerden birkaçı şu şekilde aktarılmıştır:

“Tabi birinci kere insan deniyor. Niye mesela bazı kişiler böyle rahat rahat konuşuyordu. Keyfi yerindeyse niye keyfin yerinde ya da niye çok gülüyorsun diyorsun. Diyor ben biraz esrar çektim. E bu neyin nesi sormaya başlıyordun.”(V-11)

“Bir gün ben yine içki içiyordum. Onlar içiyor esrar. Dedi içtin mi? Yani içtim diyorum. İçmedim desem vermeyecek çünkü. Merak da ediyorum. Yani göre göre artık istiyor, bu acaba nasıl, bunun kafası nasıl, sürekli onu merak ediyorum.”(V-6)

1.2. Bir Baskı unsuru Olarak Arkadaş Çevresi

Video içeriklerde bağımlıların maddeye başlama sebeplerinden biri de akran baskı unsuru olarak kullanımdır. Bireylerin farklı ortamlarda teklif edilen madde için ortama uyum sağlamak adına maddeyi kullanabildikleri görülmektedir.

Bu durum video içeriklerde şu şekilde ele alınmıştır:

“18 yaşındaydım. Yeğenim bir arabanın içinde arkadaşı bana esrar uzattı. İnanın sigara bile içmiyordum. Ben buna akran zorbalığı diyorum. Yani o gruba dahil olmak için, onların yanında süt çocuğu tabirleri kullanılmasın diye, büyümenin alametleri olsun diye o dumanı aldım. Ve böylelikle başlamış oldum.”(V-7)

“Biz genelde o zamanlar alkol alıp alkol içerdik yani işte alırdık 2-3 bira otururduk arkadaşla içerdik. Fakat o gün o arkadaşın yanına farklı bir arkadaşı gelmişti. Ve de bir yerlere gittiler bir şeyler aldılar. Benim daha olaydan haberim yok tabi. Ondan sonra park gibi bir yere oturduk. Orada onlar içmeye başladı, ben de tabi bir iki tane bira içince genciz tabi o zamanlar daha da gencim. Baktım hani onlar içiyor, bana da teklif ettiler. Birinde hayır desen bile hani aklına bir kere girdi ya yani bir de arkadaş ortamın illaki içmek istiyorsun. İlk esrarla o zaman tanıştım.”(V-4)

1.3. Değerli Hissedilme ve Özgüven İhtiyacı

Video içeriklerde değerli hissedilme ihtiyacının aile, okul, sosyal çevre gibi farklı ortamlarda karşılanamaması bireyi maddeye yönelten nedenlerden birini oluşturmaktadır.

Bu durum ilgili videoda şu şekilde aktarılmıştır:

“Dersle alakam yoktu. Ailede de kendimi yalnız hissediyordum. Okulda da yalnız hissediyordum. Öğretmenlerim sürekli azarlama modundaydı. İşte böyle bir boşluğun içerisinde kendimi çok yalnız hissetmeye başladığımdan her bağımlı olanın yaşadığı gibi ben de yanlış arkadaş seçimine tutuldum. Çünkü o arkadaş ortamında kendimi değerli hissettiğimi, var olduğumu zannediyordum.”(V-9)

Değerli hissedilmeye yönelik bir diğer boyut ise bireyin özgüvenini kazanmasıyla birlikte kendini daha değerli bir pozisyonda var etme çabası olarak kendini göstermektedir. Buna ilişkin videolardaki birkaç ifade şu şekildedir:

“İlk madde deneyimlediğimde, o zaman bulduğum o arkadaş grubunda ilk başta bir bira ve ortamda esrar vardı. İlk içtiğimde işte sen çok iyisin, hayatımda senin kadar iyi bir arkadaş görmedim cümlelerini duyduğum için bir özgüven yüksekliği hissettim. Ve maddenin kafası o içimdeki özgüven eksikliğini, değersizlik duygularını sanki yok etmişti.”(V-9)

“Küçüklüğümden ergenliğime, ergenliğimden gençliğime gelen kısımda olan o özgüvensizliği, süt çocuğu tabirli oluşumu bunların yerini hep alkolle uyuşturucu kapattı benim. Çünkü o maddeleri içince dünyanın en özgüvenli insanı oluyorsunuz bir anda. Sanırım ben özgüvenimi geri kazanmak için maddelere sığınıyordum.”(V-4)

2. Bağımlılık Sürecinde Arkadaş Etkisi

Bu başlık altındaki temalar; madde kullanım ortamındaki ilişkiler, maddeye erişimde/teminde arkadaş ilişkileri ve satıcılıkta arkadaş ilişkileri olmak üzere 3 alt başlık halinde ele alınmıştır.

2.1. Madde Kullanım Ortamındaki İlişkiler

Video içeriklerde bağımlılığa adım atma ile birlikte bireylerin arkadaş ilişkilerinde farklılıklar söz konusu olmaktadır. Farklılaşan sosyal çevre ise bireyler için birlikte kullanım sürecini beraberinde getirmektedir.

Buna yönelik birkaç alıntı şu şekildedir:

“Arkadaş ortamıyla önceden işte olduğu zaman kullanıyordum ilk süreler. Haftada bir on günde bir bazen ayda bir. Sonra arkadaş ortamı genişledikten sonra artık madde hemen hemen her güne dönmeye başladı.”(V-3)

“Eski hayatımdan iyi arkadaşlarım vardı, bu arkadaşlarımla ben bütün günümü geçirebilirdim oturup. Diğer eski arkadaşlarımla hiçbiriyle görüşmüyorum 15 dakika bile oturamayacak duruma gelmişim.” (V-5)

Arkadaş çevresinin değişimi bazı durumlarda kişilerin tercihine göre şekillense de madde ile birlikte eski arkadaşlıkların zorunlu olarak bitmesi de söz konusu olmaktadır. Buna yönelik alıntılar şu şekildedir:

“Bazı arkadaşlarım benle bunu kullanıyorsan görüşme dedi o zaman. Bunu bırakana kadar da yüzüme bakma dedi. Onlarla bir süre görüşmedik.”(V-5)

Bir tane uzun süren bir ilişkim vardı. Bağımlı olduğumu zaten daha tanışma anında söyledim, hiçbir şey saklamadım her şeyimi biliyordu. Yani ona zerre kadar da yansıtmıyordum. Biraz böyle devam ettikten sonra yavaş yavaş işler bozulmaya başladı. Buluşmaya çağırıyor, onun yanına gidersem maddeye param kalmaz, maddeye para verirsem onun yanına gidemem. Hep bu ikilem içinde kaldığım için ve de maalesef hep de eroini seçiyordum. (V-4)

Video içeriklerde bağımlılık sürecinde sosyal çevrenin değişimi ile birlikte kişilerin karakter yapısının da şekillendiği bahsedilen ifadeler arasındadır. Bireylerin bu noktada madde ortamına uyum sağlamak adına farklı bir yapıya büründükleri ve bu ortamın belirli davranış kalıplarını benimseyerek hareket ettikleri görülmektedir:

“Esrarla beraber artık çok farklı bir ortamın içine girmeye başladım. Ve o ortama girdiğin zaman muhatap olduğun insanlar çok fazla değişmeye başlıyor. Hiç yoktan artık bir torbacıya gitmeye başlıyorsunuz. Ve torbacıya boynunuz eğik bir şey gibi gidemezsiniz. Korkusuz olmanız lazım, sürekli gide gide artık hani belli bir aşamadan sonra değişmeye başlıyorsunuz. Yani karakteriniz de değişiyor, zaten o ortamda insanlar olduğu için onlardan da bir karakter alıyorsunuz. İşte o nasıl davranıyor, ona ayak uydurayım diyorsunuz. Ortamın adabı diyorlar güya.”(V-4)

Video içeriklerde arkadaş ilişkilerinin bireydeki diğer bir etkisi ise farklı bir maddeye geçişte kendini göstermektedir. Madde ortamı kişilerin kullandıkları maddelerden farklı bir maddeye geçişini kolaylaştırmakta ve yoğun maddelere geçişin adımı sıklıkla arkadaşlarla birlikte atılmaktadır. Buna yönelik ilgili videolardaki alıntılar şu şekildedir:

“Esrar kullanmaya başladıktan sonra arkadaş ortamlarında genelde şöyle konuşulur: biz sadece esrar içeriz hap atmamız. Hani çünkü daha ilerisi haptır onun. İşte sadece esrar içeriz. İşte hap atanları aramızda istemeyiz falan diye böyle mevzular konuşulmaya başlıyor. Fakat sonrasında kimse buna

uyamıyor. Örnek veriyorum: Bir gün birisi ortama hap getiriyor çünkü o ortam madde ortamı. Yani orda hap da olur diğer maddeler de olur ya diğer maddeleri için de olur. Bir kere bir deneyim diyorsun, bakayım nasılmış zaten esrar içiyorsun onu da biliyorsun. Aman diyorsun hap atsan ne olacak? Bir kere attuktan sonra onun kafasını alınca, kafasını yaşayınca diyorsun ki bu daha güzelmiş, ben niye esrar içiyorum?” (V-4)

“%99 kalınmıyor farklı maddeler arıyor insan. Ben de ekstaziyle işte gençler, Taksim, kulüpler falan. Ekstaziyle orada tanıştım” (V-2)

Madde ortamına yönelik video içeriklerde dikkat çeken bir nokta ise askerlik dönemindeki madde ortamıdır. Askerlik dönemi içerisinde madde kullanımına ilişkin elverişli bir ortamın varlığı ilgili videolarda şu şekilde ifade edilmektedir:

“Askeriyede biz dışardan daha rahatlık. Dışarıda ben biraz içeyim dedim yakalandım hemen polise. İçeride hiç yakalanmıyorsunuz. Yakalandığımız da oldu da. Yani içeride daha rahatlık.”(V-6)

“Askere gidince bırakacağım. Askere gittim. Hatay’a düştüm, Sivas sonra Hatay. Bir çıkıyorum çarşıya asker ağa ne lazım, asker ağa ne lazım. Var orada da var. Bırakamadım askerde de.”(V-2)

“Bonzai diye bir illetle tanıştım orda, askeriyede. İstanbul’da meşhur zaten. Bizim burada içtiğimiz esrar orada yoktu. Kubar satıyorlardı orada, esrarın toz hali o da.”(V-6)

Askeriyedeki ortama ilişkin kurulan arkadaş ilişkilerinin ise farklı durumlarda ön plana çıktığı görülmektedir. İlgili videolarda bağımlılığın madde kullanımında veya maddeye yönelik yaşadığı krizlere müdahalede arkadaş ilişkilerinin destekleyici bir tutumu askerlik ortamında varlığını göstermektedir. Buna ilişkin video içeriklerdeki ifadelerden birkaçı şu şekildedir:

“Hap İstanbul’a askere gittiğimde yani çok üstüne düştüm. Adana’da da yutuyordum ama bu şekilde patlanacağını bilmiyordum... Biz bu Adana’da hapi yutardık. Kendimize işkence ederdik. İzmirli bir arkadaşım dedi oğlum sen manyak mısın kulaklık takmışsın Müslüm dinliyorsun. Açtı bir müzik falan. Ben de hiç ahlakım değil, yabancı müzik dinlemem. Bu yabancı müzik geldi böyle daha bir farklı oldu kafası. Hoşuma gitmeye başladı. Dedim böyle patlanıyormuş demek ki.”(V-6)

“Ben bağımlı olduğumu bilmiyordum. Ve askere gitmem gerekti. Askere gittim. Askerde bir kriz yaşadım... Orada askerde bir arkadaşım vardı. Yanıma geldi. Kadir dedi sen dedi eroin krizi çekiyorsun dedi. Ben eroin krizini o zaman öğrendim.”(V-1)

2.2. Madde Temininde Arkadaş İlişkileri

Madde temininde arkadaş ortamı video içeriklerde öne çıkan bir diğer başlığı oluşturmaktadır. Özellikle kişilerin madde ortamıyla gelişen arkadaş ilişkilerinin maddeyi temini oldukça kolaylaştırıcı bir unsur oluşturduğu ilgili videolarda şu şekilde ifade edilmektedir:

“Ya eğer arkadaşın varsa, bu yolları biliyorsa her türlü buluyorsun zaten. Onun dışında çevrende tanıdık torbacıların oluyor. Buralardan bulabiliyorsun. Çok nadir zorlandığım noktalar olmuştur.”(V-9)

“Tabi insan bir süre sonra kişileri tanıyor. Mesela biliyor bu oğlanın kontakları var, bu oğlan eroin getirebiliyor, öbürü mesela esrar getirebiliyor, öbürü hap getirebiliyor.”(V-11)

Madde temini ile ilgili diğer bir durumu ise finansal kaynağa ulaşmak için kullanılan yöntemler oluşturmaktadır. Bu noktada bağımlıların bir kısmının bireysel ilişkilerini kullandıkları ifade edilirken, bir kısmının ise arkadaş grubu ile birlikte hareket ederek zarar verici tutumlar sergiledikleri video içeriklerden anlaşılmaktadır.

Bu durum ilgili videodaki bir katılımcı tarafından şu şekilde dile getirilmiştir:

“İşte o zaman yine eski çevre geliyor. Arkadaşlara söylüyorsun, mesela şuan cebimizde para yok, nasıl yapacağız? Şimdi bir kişi düşünse akıllarına belki bir şey gelmez. Ama üç dört kişi beş kişi beraber olursa naparız, bir yer soyalım veyahut da bir şey çalalım, oradan para yaparız, bir şey yaparız. Biz tabi ki öyle yaptık. Çalardık, küçük ufak tefek şeyler çalardık. Böyle dükkanlara giderdik, değerli bir şeyler cep telefonları çalardık. Öyle kendimize harçlık yapıyorduk, eroin esrar yapmak için parayı öyle biz şey yapıyorduk.”(V-11)

2.3. Satıcılıkta Arkadaş İlişkileri

Video içeriklerde satıcılıkla ilgili arkadaş ilişkileri farklı alanlarda öne çıkmaktadır. İlk olarak kişinin madde teminini sağlamak adına maddeyi çevredeki kişilere alıştırma süreci hem satıcılığı hem de madde teminini beraberinde getirmektedir.

Buna ilişkin ilgili videolardaki birkaç ifade şu şekildedir:

“İstanbul'daki her semtte her sokakta torbacı var. Yani torbacı dediğiniz öyle büyük uyuşturucu baronları, mafyaları aklınıza gelmesin. Ben uyuşturucu içiyorum, para bulamıyorum, mesela günde 2 gram içiyorsam gidip 5 gram alıyorum. O kalan 3 gramı arkadaşlarıma, o sokakta tanıdığım çocuklara satıyorum, 2 gramı bedavaya getiriyorum. Torbacılık, uyuşturucu satıcılığı buralardan başlıyor.” (V-7)

“Bu ortamlarda şöyle bir şey vardır. Yani satıcı değildir aslında çoğu insan. Ama örnek veriyorum parası yoktur, yanlarına başka birini alıştırıp onu parasının artmasıyla ortak alır, kendi içer, ona da içirir.” (V-1)

Röportajlarda satıcılıkta arkadaş etkenini öne çıkaran diğer bir nokta ise birlikte hareket edilerek satıcılık faaliyetinin gerçekleştirilmesidir. Kullanıcılar arasında gerçekleştirilen örgütlenme süreci ile birlikte faaliyeti genişletme ya da daha yüksek para elde etme gibi hedefler video içeriklerdeki katılımcılar tarafından şu şekilde aktarılmıştır:

“Ya illaki gidiyorsun geliyorsun o adamlar sana para veriyor, yüzüne kaşına şey yapmıyor, oturup içirmiyor. Satıyorsun, yola gidiyorsun, geliyorsun yani tam manasıyla İstanbul'da askeriyenin içinde yaptım. Hepimiz içiyoruz, 30 kişilik koğuş 3 kişi içmiyor, geri alayı içiyor. Bir aldık, iki aldık, etki etmiyor, kafamıza girmiyor yani. Dedik bu böyle olmaz, yetiştiremeyiz yani hiç kimsenin parası yetmez buna. İlk çarşıda gittik bonzai aldık. Onu bir şekilde içeri soktuk. Biz bunu bir paketledik içeride. Lan dedik bunu satsak mı filan ama içiyoruz aynı zamanda. Biz kendi içeceğimiz çıksın niyetiyle girdik bu yola. Böyle bir oldu, iki oldu. Böyle böyle biz baya ünlendik yani orada. Belki günde 400 paket falan sattığımız zamanlar oluyordu.” (V-6)

“Tabi sonradan bir zaman geliyor insana kullandığı eroin esrar yetmiyor. O zaman otomatikman insan satışa başlıyordu. Büyük bir parti olarak alıyorduk mesela 500 gr, onları satıyorduk. Kendimiz kullanıyorduk satıyorduk, o parayı yine çıkartıyorduk. Biz bu işleri yavaş yavaş büyümeye uğraşıyorduk. Sonuçta böyle mafya gibi şey yapmaya uğraşıyorduk. Bu düşünceler de bizde vardı. Hani biz 3-4-5 arkadaş oluyorduk, büyüyelim diyorduk.” (V-11)

3. İyileşme Sürecinde Arkadaş Etkisi

Video içeriklerde bağımlılar tarafından iyileşme sürecine yönelik arkadaş etkisi iki açıdan ortaya konulmuştur. Bu noktalar; eski arkadaşlıkları terk etme süreci ve tedavi edici bir unsur olarak yeni arkadaş çevresi şeklinde başlıklar halinde ele alınmıştır.

3.1. Eski Arkadaşlıkları Terk Etme Süreci

Videolarda bağımlıların ifade ettikleri üzere arkadaş ilişkileri iyileşme sürecinde de önemli bir etken olarak öne çıkmaktadır. Bu noktada bağımlıların vurguladığı temel adım maddeden tam anlamıyla kurtulabilmek için eski arkadaş çevresinin ve madde ortamının terk edilmesi gerektiği şeklindedir.

Buna yönelik birkaç alıntı şu şekildedir:

“Yani bu dönemde ilk yapacağı şey arkadaş ortamını değiştirmek, o arkadaşlarla görüşmek. Gerekirse arasını bozsun. Telefon numarasını da değiştirsin.” (V-5)

“Şu anda %90 ı ile görüşmüyorum. Birkaç tane arkadaşım var. Onlar da şuanda cezaevinde. Benden mektup yazmamı istiyorlar. Onları kıramıyorum. Onlarla görüşüyorum. Onun haricinde zaten eski çevrem çoğu ya cezaevine girdi ya da madde bağımlısı.” (V-1)

“Arkadaşlıktan uzak olacaksın. Hiçbir yere gitmeyeceksin. Evinden işine işinden evine.”(V-8)

Video içeriklerden V-11 ve V-5'te ise eski arkadaşlıkların bitirilmesine yönelik süreçler şu şekilde aktarılmıştır:

“Ben hapishaneden sonra tedavi gördüm, terapi aldım. Ondan sonra ben başka bir merkeze taşındım. Son 3-3,5 seneden beri orada yaşıyorum. Ve ben bu eski hayatımı kapattım... O yüzden benim düşündüğüm en önemli olan insan eski çevresini mecbur terk edecek. Yoksa onun çaresi yok. Çünkü insan kendi çevresine geri dönse otomatikman kafanda o düşünce gelse, hani yine düşünüyorsun canın çekiyor, o zaman o çevrede olduğun zaman eski kişileri görse şansın hiç yok kaçmaya.” (V-11)

“Uyuşturucuyu bırakma hikayemde bir gün sahneye çıktım. Benim en çok istediğim şey, herkes adımı haykırıyor. Millet tanışmak için sıraya girmiş vip salonuna ve benim istediğim her şey var. Uyuşturucu kullanmışım. Yani kocaman bir gece kulübü ve herkes adımı sesleniyor. Böyle bir baktım zerre kadar keyif almıyorum. Bir eksiklik var ya. Bir sıkıntı var. Anladım o gün... Yavaş yavaş diğer arkadaşlarımla kavga ettim. Her şeyde bir hayır var. Görüşmemeye başladım. Eve kapandım.”(V-5)

3.2. Tedavi Edici Bir Unsur Olarak Yeni Arkadaş Çevresi

Video içeriklerde bağımlıların iyileşme sürecinde önemli bir diğer nokta tedavi aşamasındaki arkadaşlıkların rehabilite edici bir işlev görmesidir. Bu noktada kişilerin madde kullanımı olmayan arkadaşlar tercih etmesi ile birlikte eski madde kullanıcısı kişilerden destek alarak da tedavi sürecini yürütebildikleri görülmektedir.

“Bu tanıştığım program, moral motivasyon açısından beni hayata bağladı, benim gibi bağımlıların, hayatla baş edebildiğini görünce ben de hayata bağlandım.” (V-3)

“Çünkü içmediğin arkadaşlarıyla yani kullanmış olmayan arkadaşlarıyla, ailenle ya da adstz alkolikler, narkotik adstzlar kullanımı bırakmış ve bunu uzun süreye çıkarmış, tecrübeli, deneyimli, umutlarını paylaşabilen insanlarla devam ettirdiğinde, kendini yalnız hissetmediğinde çok fazla

İçmek için çabalıyorsun. Yalnız kalmadığını bilmek çok keyif veriyor. Zaten bu hastalık, bağımlılık hastalığı aslında bir yalnızlık hastalığıdır.” (V-9)

Videolarda bahsedilen diğer bir durum ise bağımlıların iyileşme süreci ile birlikte çevresindeki diğer bağımlılara yardım etmeyi misyon edinmeleridir. Özellikle sivil toplum kuruluşları aracılığı ile gerçekleştirilen bu faaliyetler kişilerin arkadaşlık/rehberlik sistemi içerisinde tedavi sürecine dahil olmasını sağlayabilmektedir.

Buna yönelik ilgili alıntılar şu şekildedir:

“Buradaki o manevi havayı ben de nasıl devam ettirebilirim diye görev edinmeye başladım. Yani daha önceden yaşadığım o kadar çirkin, o kadar kötü tiksindiğim olaylar vardı ki; yani bu kötü tecrübelerin bir başka kardeşimi hayata bağladığına şahit oldum. İlaçların ya da ne bileyim bütün işte profesörlerin yoğun uğraşlarının sonuç vermediği konuda ben normal kendi hayatımdan bir şeyler anlatınca, diğer insanın ilgisini çekiyor madde bağımlısın. Ve müthiş bir dostluk kardeşlik havasında iyileşme süreci başlıyor.”(V-3)

“Mesela eroinman geliyor buraya şimdi bu çocuk evde olsa, eroini bıraksa kendini kapıya vuruyor, camı kırıyor, annesine vuruyor, babasına vuruyor. Niye? Bunların neticesinde para alıp tekrar madde içeceğini biliyor. Ama şimdi burada bizim yanımızda kaldığı zaman ben biliyorum, ben yemem. Onun cebinde para yok, cep telefonu yok dışarı gidemez. Tamam diz kapağı ağrır. Ama annesi babası değilim ben onun. Benim yanımda kendini kapıya atmaz, cama atmaz. Ağabey bu son, bir kere içeceğim bir daha içmeyeceğim diyemez. Çünkü ben onu biliyorum o yollardan geçmişim. Bu burada başarıyı sağlıyor.”(V-7)

Tartışma

İçerik analizini kullanarak ortaya koyduğumuz bu çalışmada Youtube platformunda uyuşturucu madde kullanıcılarının röportaj formatında kendi bağımlılık hikayelerini anlattığı 11 video ele alınmıştır. Bu kapsamda, bağımlıların madde kullanım hikayelerinde arkadaş ilişkileri incelenerek bu ilişkilerin bağımlılık serüveninde ilk kullanım, kullanımı sürdürme ve sonlandırma süreçlerindeki etkileri ortaya koyulmuştur.

Akran grubunun madde kullanım sürecindeki ilk etkisi, bireyin maddeyle ilk karşılaşma sürecinde ortaya çıkmaktadır. Sosyalleşmenin temel bir alanını oluşturan akran grupları, bireylerin psiko-sosyal gelişimleri açısından önemli rol oynarken, sorunlu akran ilişkileri, bireyin ergenlikte ve yetişkinlikte farklı problemler ile karşılaşmasına neden olmaktadır (Steinberg, 2013). Bu açıdan madde kullanımında da bireyin madde kullanan arkadaşına sahip olması en önemli risklerden biri olarak kabul edilmektedir (Friedman ve Glassman, 2000; Erdem, 2006; Ögel, 2010). TUBİM (2019) verilerine göre Türkiye’de ilk madde kullanımında maddenin %72’lik oranla en çok arkadaş çevresinden temin edildiği aktarılırken bu durum madde kullanıcısı arkadaşına sahip olmanın riskini ortaya koymaktadır. Çalışmamızda bireylerin madde kullanımına başlama hikayelerinde, arkadaş etkeninin birincil bir faktör olarak sunulduğu ve bu konuda merak/özenti, akran baskısı ve değerli hissedilme ihtiyacı olmak üzere üç ögenin ön plana çıktığı belirlenmiştir. İlk faktör olarak merak unsuru, arkadaş etkisiyle birlikte bireylerin madde kullanılan ortama dahil olma ve maddeye yönelik isteği neticesinde ortaya çıkmaktadır. Özellikle

gençlerin maddeyi tanınmasına, maddeye istek duymasına ve ulaşmasına zemin hazırlayan arkadaş ortamının varlığı madde kullanımının başlangıcında etkili olabilmektedir (Ögel ve ark., 2007). Diğer bir faktör olan akran baskısı sonucu kullanım ise literatürde sıklıkla değinilen bir alana işaret ederek arkadaşlık ilişkilerinde dışlanmama, ortama uyum sağlama veya sosyalleşme gibi nedenlerle kendini göstermektedir (Yang ve ark., 1998; La Greca ve ark., 2001; Andrews ve ark., 2002; Alper ve ark., 2006; D'Amico ve McCarthy, 2006; Tsakpinoglou ve Poulin, 2017). Bireyin kendine yönelik değersizlik algısı ve özgüven eksikliği de madde kullanımında dolaylı olarak arkadaş etkeni ile ilişkilendirilebilecek bir unsur oluşturmaktadır. Çalışma bulgularında ifade edildiği üzere bireyin değer görme ihtiyacının aile, okul, sosyal çevre gibi farklı ortamlarda karşılanamaması, kendini arkadaş ortamında var etmesine sebep olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, arkadaş grubunda inanç ve davranışların sosyal olarak desteklenmesi bireyin bağımlılık sürecinin başlamasında etken olabilmektedir (Erdem ve ark., 2006). Bu çalışmada ulaşılan veriler de bağımlılık öncesinde riskli arkadaşlık ilişkilerinin varlığının, madde kullanımı açısından kişinin yaşamında bir tehlike unsuru oluşturduğu fikrini doğrulamaktadır. İlk kullanımın ardından bağımlılığa evrilen süreçte de arkadaş faktörü önemli bir etken olarak kendini göstermektedir. Çalışmada ulaşılan sonuçlara göre madde kullanımında “ortam”, temin ve satıcılık gibi temel süreçler arkadaş desteğini gerektiren durumları içermektedir. Madde ortamı, farklılaşan arkadaşlık ilişkilerinin bir sonucu olarak sosyal çevrenin değişimini beraberinde getirmektedir. Nitekim sosyal çevrenin etkisiyle kullanıma başlayan kişi, gelecek arkadaşlık ilişkilerini madde ekseninde şekillendirerek bağımlılık ve sosyal çevre arasında bir döngü oluşturmaktadır (Ünlü ve Evcin, 2014). Çalışmamıza göre bu durum, bağımlılığın doğası gereği kullanıcının vaktini büyük oranda madde ekseninde harcamasına bağlı iken kişinin madde kullanıcısı olmayan çevreden zamanla dışlanmasına bağlı olarak da oluşabilmektedir. Literatürdeki araştırmalarda da bireylerin madde kullanımına başladıktan sonra bu çevre içerisindeki arkadaşlıkları tercih ettiğini ve madde kullanmayan arkadaşlarının da kendisinden uzaklaştığını doğrulamaktadır (Sevin ve Erbay, 2021; Arılık, 2019). Dolayısıyla, madde kullanımının başlamasıyla birlikte bireyin sosyal çevresinde madde kullanıcılarıyla ilişkiyi arttırmaya yönelik bir değişimin yaşanması söz konusudur. Bu süreçte etkili olan unsurlara bakıldığında, madde ortamındaki ilişkilerin büyük oranda “madde” merkezli olarak kurulması ve kullanıcının zamanla bu ortamın gerektirdiği tutum ve davranışları sergilemesi öne çıkmaktadır. Bu noktada literatürdeki ilgili çalışmalar, aynı ortamda sosyalleşen uyuşturucu madde kullanıcılarının benzer davranış kalıplarını taşıdığını ve madde kullanımı olmayan bireylerden tutum ve davranış örüntüleri açısından ayrıştığını ifade etmektedir (Kandel, 1985; Dinges ve Oetting, 1993; Beauvais ve Oetting, 2002). Dolayısıyla bireyin madde kullanmasının yanında, diğer kullanıcılarla sosyalleşiyor olması kendisinde karakteristik açıdan bir değişime neden olmakta; bu değişim ise kişiyi kullanım arkadaşlığının olmadığı diğer ortamlardan uzaklaştırmaktadır. Bu anlamda madde kullanıcıları ile birlikte bulunmak kişinin diğer sosyal ilişkilerinde bozulmalar yaşamasına ve bağımlılık sürecinin derinleşmesine neden olmaktadır. Burada dikkat çekici husus, kişinin sadece bir davranış olarak madde kullandığı için değil, diğer kullanıcılarla sosyalleştiği için bağımlılık hikayesinin derinleşmesidir. Zira bu sosyalleşme, kişide kullanım arkadaşlığının olmadığı sosyal çevreden dışlanmasına neden olan

davranış eğilimlerinin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu nokta ise, bir olgu olarak bağımlılıkta sosyal ilişkilerin kritik rolünü vurgulamak itibarıyla önemlidir.

Araştırmanın önemli bulgularından bir diğeri, yeni maddeleri deneme sürecindeki arkadaş etkenidir. Madde ortamı, birey için yeni olan bir maddeyi deneme sürecini kolaylaştırmakta; özellikle eroin, kokain gibi daha ağır maddelere arkadaş ortamıyla birlikte geçildiği anlaşılmaktadır. Bu açıdan madde kullanan birey için arkadaş ortamı, diğer maddeleri deneme konusunda özendirici bir etki oluşturarak madde temininin kolaylaşmasına ve çeşitlenmesine neden olmaktadır (Ögel, 2010). Alan yazında madde kullanımında daha ağır maddelere yönelim sürecinde geçiş maddesi olarak esrar öne çıkarılmaktadır (Lynskey ve ark., 2003). Esrarın kullanım kültürüne bakıldığında da hazzı arttırma, madde teminini kolaylaştırma ve güvenli kullanım alanı oluşturma gibi nedenler çerçevesinde bir “ortam” maddesi olduğu aktarılmaktadır (Ögel ve ark., 2000; Aka ve ark., 2021). Bu çalışmada esrarın bir geçiş maddesi olduğuna ilişkin bir tespit bulunmamakla birlikte bunu ifade eden çalışmalarda geçiş sürecinde akran ve arkadaş ortamının etkili olduğu öne çıkarılmıştır. Dolayısıyla arkadaş ortamının çoklu madde kullanımına geçişte başat unsurlardan biri olduğu fikri bu çalışmada da doğrulanmaktadır.

Bu süreçte arkadaş ortamının etkilerinden bir diğeri de maddelere ulaşılabilirliği arttırma olarak belirlenmiştir. Bu aşamada arkadaş ilişkilerinin kullanıcıya yeni maddeleri duyuran/tanıtan bir etki oluşturmasıyla beraber, kullanım sürecini kolaylaştıran bir finansal kaynağa dönüştüğü belirlenmiştir. Özellikle finansal kaynak olarak arkadaşlık ilişkilerinin, suç unsuru içeren davranışların ortaya çıkmasına zemin hazırladığı, kullanıcıların madde temini için ihtiyaç duydukları finansal kaynağa hızlıca ulaşabilmek adına; torbacılık, gasp, hırsızlık gibi davranışlara başvurduğu tespit edilmiştir. Bu davranışların gelişmesi sürecinde merkezde “maddenin” bulunduğu arkadaşlık ilişkilerinin önemli bir rol oynadığı anlaşılmıştır. Uyuşturucu madde ile suç davranışı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda da bağımlıların madde temini için; torbacılık, gasp, hırsızlık, cinayet, fuhuş gibi suçlara yönelebildiği belirlenmiştir (Nurco; 1998; Bennett ve ark., 2008; Lundholm ve ark., 2013; Ögel vd., 2018). Bu açıdan madde temini amacıyla gerçekleştirilen ve suç unsurlarını barındıran davranışların gelişmesinde arkadaş ortamının öğretici ve cesaretlendirici bir yapıda olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim çalışmada tespit edilen suç unsuru davranışlarda, torbacılık yaparken çevredekileri maddeye alıştırmaya veya satıcılıkta örgütlenme gibi unsurlar suçun kullanım arkadaşlığı üzerinden geliştiğini göstermektedir. Bu yönüyle bağımlıların suça yönelme sürecinde bağımlılık hikayelerini derinleştiren arkadaşlık ilişkilerinin önemli bir hareket noktası olduğu anlaşılmaktadır. Bu tespit Altuner ve arkadaşlarının (2009) madde kullanıcılarının suç unsuru davranışlara yönelmesinde arkadaş ortamının önemli bir etken olduğu fikriyle paraleldir.

Çalışmamızda madde ortamına ilişkin dikkat çekici bir diğer bulgu askerlik dönemine ilişkin olmuştur. Bulgularımızda askeriyeye ortamının; kullanıcılarla birlikte bulunma, maddeyi temin edebilme, güvenli kullanım ortamı oluşturma gibi etkenler neticesinde bağımlılık açısından risk teşkil edebileceği görülmüştür. Anlatıcıların ifadelerinde bu risk, hem yeni kullanım davranışı kazanma hem mevcut kullanım davranışını askeriyeye ortamında sürdürme açısından mevcuttur. Bu konudaki

mevcut çalışmalar askerler arasında madde kullanım oranının ve/veya kullanım yönündeki normatif inançların yüksek olduğunu (Ames ve ark., 2008; Seal ve ark., 2011; Teeters ve ark., 2017) ifade ederken askeriye ortamının madde kullanımı açısından ne düzeyde etkili olduğunu ifade eden herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu yöndeki araştırmalar hiç şüphesiz her ülkenin ulusal askeri sistemi açısından ayrıca değerlendirilmelidir. Bu konuda ülkemizde yürütülen çalışmaların oldukça sınırlı olmasının yanında mevcut çalışmaların daha çok demografik değişkenler bağlamında yürütüldüğü belirlenmiştir (Sevincok, Küçükardalı ve Dereboy, 1997; Koçhan ve İlhan, 2015). Türkiye’de yürütülmüş çalışmalarda bu yönde ulaşılan sınırlı çalışmaların birinde ise (Sevin; 2017) AMATEM’de tedavi olan madde kullanıcılarının askeriye ortamının madde kullanımı açısından elverişli olduğu yönündeki görüşlerini ifade etmektedir. Diğer yandan Aktürk (2021) tarafından yapılan bir diğer çalışmada madde kullanıcılarının bağımlılık hikayelerinde askeriye ortamına yönelik söylemlerinin tamamı askerlik ve madde kullanımını arasında pozitif ilişkiler kurmaktadır. Dolayısıyla konuya ilişkin ulaşılan veriler, askerlik ortamının madde kullanımı açısından bir risk olduğuna işaret etmektedir. Ancak askerlik sürecinin ortam ve ilişki itibarıyla madde kullanımında ne düzeyde ve hangi boyutlarda etkili olduğuna ilişkin daha detaylı çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir.

Uyuşturucu madde kullanımında tedavi süreci zorlu bir süreç olup iyileşmeyi etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörlerden arkadaş ve sosyal çevre ilişkilerinin düzenlenmesi, bağımlılık tedavisinin sürdürülebilirliği açısından oldukça elzemdir (Ögel, 2010). Çalışmamızda arkadaşlık ilişkilerinin madde kullanımında etkin olduğu alanlardan bir diğeri tedavi süreci olarak belirlenmiştir. Buna göre bağımlılık tedavisinde arkadaş etkisi iki boyutta etkili olmaktadır: Bunlardan ilki bireylerin madde kullanan arkadaş çevresinden uzaklaşarak kullanım arkadaşlığı ilişkilerini terk etme sürecine girmesidir. Maddenin ulaşılabileceği bir ortamda bulunmak, bağımlılık tedavisine devam eden bir birey için nüks, kayma gibi süreçleri tetikleyerek iyileşme dönemini sekteye uğratması yönüyle risk unsuru içermektedir (Knight ve Simpson, 1996; Gandhi ve ark., 2006; Ögel, 2010; Polat, 2014; Sevin ve Erbay (2021). Bu durum, araştırmadaki tedavi sürecine ilişkin anlatılarda kullanıcının eve kapanma, adres ve telefon değişikliği yapma gibi arayışları üzerinden belirlenmiştir. Diğer nokta ise tedavi aşamasındaki arkadaşlıkların rehabilite edici işlevidir. Çalışmaya göre; kullanıcıların özellikle eski madde kullanıcılarının desteğini içeren ilişkiler geliştirmesi, tedavi sürecini destekleyen bir unsur olarak öne çıkmıştır. Eski madde kullanıcılarının tedavi sürecine yönelik destekleyici tutumu, kullanıcıların yalnızlık ve suçluluk duygularından arınması ve tedavi motivasyonunu yüksek tutması açısından son derece önemlidir (Zemore ve ark., 2004; Segal ve Silverman, 2002; Uzun ve ark., 2020; Kesgin ve Yaman, 2021). Alan yazındaki kanaate paralel olarak bu çalışmada da eski kullanıcılarla kurulan ilişkilerin, tedavi sürecindeki kişilerin kendisini yalnız hissetmemesi, paylaşım kurabileceği bir alan oluşturması ve diğer tecrübeleri kendi tedavi sürecini koruyucu bir unsura dönüştürmesi gibi etkileri olduğu öne çıkmıştır. Dolayısıyla tedavi sürecinde arkadaş ilişkilerinin ve sosyal çevrenin etkisi üzerine literatürle paralellik arz eden verilere ulaşıldığı söylenebilmektedir.

Sonuç

Bağımlılığın birçok noktasında arkadaş/akran etkisi farklı şekillerde kendini göstermektedir. Araştırmamız, bu konuyu Türkiye’de izlenme oranı yüksek YouTube içerikleri üzerinden ele almıştır. Bu anlamda kendi bağımlılık hikayelerini anlatan anlatıcılar üzerinden bağımlılıkta akran/arkadaş ilişkilerinin nasıl bir etkiye sahip olduğu incelenmiştir. Uyuşturucu madde kullanımına yol açan çevresel risk faktörleri arasında akran/arkadaş etkisi ön plana çıkan alanlardan biridir. Bu ilişkiler, bireylerin maddeyi ilk deneyimleme aşamasında etkili olduğu gibi bağımlılığı devam ettirme ve sonlandırma süreçlerinde de son derece etkin bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla bireylerin riskli akran/arkadaş ilişkileri madde kullanımının başlamasında etkili olabilirken, madde teminini kolaylaştıran ve kullanımı yoğunlaştıran bir etkiye de sahip olabildiği ifade edilebilmektedir. Yine bağımlılık ekolojisi içinde satıcılık/torbacılık faaliyetlerinin gelişmesine de zemin hazırlayabilmekte ve madde kullanımına bağlı sorunların derinleşmesine neden olabilmektedir. Diğer yandan kullanımı sonlandırma sürecinde eski arkadaşlıkların terkedilmesi ve kullanım davranışının olmadığı yeni ilişkilerin kurulması, sonlandırma sürecinde arkadaşlık ilişkilerinin etkinliğini göstermektedir.



A Study on Understanding the Effect of Friends in Addiction: A Content Analysis on the Interviews of Substance Users Visiting Youtube Videos*

*Melike Semerci**

*Hakan Karaman***

*Ömer Miraç Yaman****

Introduction

According to Barret and Turner (2006), the reasons leading to substance use may arise from risk factors related to the family, peer group and social environment. Among these risk factors, peer influence is an important factor. When we look at the studies, it is seen that friend characteristics and peer influence come to the fore in the environmental risk factors that lead to substance use. It is known that the individual's having a friend who uses drugs can be a main motivator for substance use (Svensson, 2000; Friedman, 2000; Erdem et al., 2006; Allen et al., 2011).

The friend factor, which is also an important factor in the continuation of the addiction as a result of developing circles of friends using drugs, paves the way for the formation of a drug-oriented social network. This social network creates a factor that increases addiction by facilitating the individual's access to the substance (Altuner, 2009; Arılık, 2019; Sevin and Erbay, 2021). Thus, with the development of the addiction and substance use-centered social environment, the transition process to different substances emerges as one of the possible situations (Ögel, 2010).

* Graduate Student, Istanbul University, Cerrahpaşa, Faculty of Health Sciences, Department of Social Work, melikesemerci1997@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6383-8340

** Research Assistant, Istanbul University – Cerrahpaşa, Faculty of Health Sciences, Department of Social Work, karamanhakann@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5729-6012

*** Prof. Dr. Istanbul University, Cerrahpaşa, Faculty of Health Sciences, Department of Social Work, omermirac@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9989-8575

Research Methodology

In this research, addiction-themed videos prepared in Turkish on Youtube with 100,000 or more viewings were examined by content analysis method. In these videos, which received a significant number of viewings, the comments and evaluations of the participants who told their own addiction stories about friendship and peer relations were determined in their narratives.

Findings

It was observed that the circle of friends and peers is one of the main factors that come to the fore in the first use of the substance. Although the stories on the first use of substance of individuals differed, it was observed that the area in which addicts concentrated most in their expressions was the circle of friends and they often expressed this as the primary factor. Thus, it can be told that the circle of friends has effects such as arousing curiosity about the substance and encouraging the use of substance, putting pressure for the use of substances as a means of adapting to this circle of friends and thus, new addicts feel valuable in this circle of friends.

It was understood that friendship relations started to develop in a substance-centred manner after substance use started. Most of the users willingly or unwillingly left their old circles of friends and entered a substance-centred socialization process. With the development of such relationships, it was understood that the supply of substances became easier and the frequency of use increased. In addition, it was observed that the substance-centred friendship environment facilitated the transition to the use of other substances.

The friendship relations were also found to be main factor in the success of efforts to end substance use. It was understood that there were rapid and sharp breaks from the circle of substance-addicted friends during the process of giving up substance and treatment. In addition, it was observed that safer social relations were established after the process of giving up substance and treatment. In this sense, although the friend factor is a factor that increases the risk of substance use, it can be argued that it can also be a factor that contributes to the individuals' struggle with the substance addiction during the treatment process when it can be organized appropriately.

Results

In many points of addiction, friend/peer influence manifests itself in different ways. Our research has addressed this issue through YouTube content with a high number of viewings in Turkey. In this sense, the effect of peer/friend relationships on addiction was examined through the narrations of addicts who told their own addiction stories. Among the environmental risk factors leading to substance use, peer/friend influence is one of the prominent areas. These relationships play an extremely active role in the processes of continuation and termination of addiction, as well as in the first stage of individuals' experience of the substance. Therefore, it can be stated that while individuals' risky peer/friend relationships may be effective in the onset of substance use, they may also have an effect that facilitates substance supply and intensifies use. It can also pave the way for the development of sales/bagging activities within the ecology of addiction and may cause problems related to substance use to deepen. In addition, the abandonment of old friendships in the process of terminating the use and the establishment of new relationships show the effectiveness of friendship relations in the termination process.

Kaynakça/References

- Aka, V., Karaman, H., Yaman, Ö. M. (2020). Gençlerin Esrar Kullanımında Akran/Arkadaşlık İlişkilerinin Etkisi: Bingöl İli Örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(50), 129-161.
- Aktürk, İ. (2021). *Madde Bağımlısı Bireylerin Ailelerinde Babanın Temsili Ve Konumu Üzerine Nitel Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa, İstanbul.
- Allen, J. P., Chang, J., Szewo, D., Schad, M., Marston, E. (2011). Predictors of Susceptibility to Peer Influence Regarding Substance Use in Adolescence. *Child Development*, 83(1), 337-350.
- Allen, J. P., Porter, M. R., McFarland, F. C. (2006). Leaders and Followers in Adolescent Close Friendships: Susceptibility to Peer Influence as A Predictor of Risky Behavior, Friendship Instability, And Depression. *Development and Psychopathology*, 18(01), 155-172.
- Altuner, D., Engin, N., Gürer, C., Akyay, İ., Akgül, A. (2009). Madde Kullanımı ve Suç İlişkisi: Kesitsel Bir Araştırma, *Tıp Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 87-94.
- Ames, G. M., Duke, M. R., Moore, R. S., & Cunradi, C. B. (2009). The Impact Of Occupational Culture On Drinking Behavior Of Young Adults In The US Navy. *Journal of Mixed Methods Research*, 3(2), 129-150.
- Andrews, J., Abd-Ellah, M. F., Randolph, N. L., Kenworthy, K. E., Carlile, D. J., Friedberg, T., Houston, J. B. (2002). Comparative Study of The Metabolism of Drug Substrates by Human Cytochrome P450 3A4 Expressed in Bacterial, Yeast and Human Lymphoblastoid Cells, *Xenobiotica*, 32(11), 937-947.
- Arılık, M. (2019). Madde Bağımlılarının Damgalanma Sonrası Bağımlılık Döngüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.
- ASAM. (2019). Definition of Addiction. (URL: [https://www.asam.org/docs/default-source/quality-science/asam's-2019-definition-of-addiction-\(1\).pdf?sfvrsn=b8b64fc2_2](https://www.asam.org/docs/default-source/quality-science/asam's-2019-definition-of-addiction-(1).pdf?sfvrsn=b8b64fc2_2))
- Bahar, A. (2018). Uyuşturucu Madde Kullanımının Nedenleri Ve Bağımlılık Oluşum Sürecinde İletişimsel Yaklaşımların Rolü Ve Önemi: Polis Kayıtları Üzerinden Olgusal Bir İnceleme, *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences*, 55, 1-36.
- Barret, A., Turner, R. (2006). Family Structure and Substance Use Problems in Adolescence and Early Adulthood: Examining Explanations for the Relationship. *Addiction*, 101, 109- 120.
- Beauvais, F., Oetting, E. R. (2002). Variances In The Etiology of Drug Use Among Ethnic Groups of Adolescents. *Public Health Reports*, 117 (Suppl 1), S8.
- Bennett, T., Holloway, K., Farrington, D. (2008). The Statistical Association Between Drug Misuse and Crime: A Meta-Analysis, *Aggression and Violent Behavior*, 13(2), 107-118.
- Dinges, M. M., Oetting, E. R. (1993). Similarity In Drug Use Patterns Between Adolescents And Their Friends. *Adolescence*, 28(110), 253.
- D'Amico, E. J., McCarthy, D. M. (2006). Escalation And Initiation of Younger Adolescents' Substance Use: The Impact of Perceived Peer Use. *Journal of Adolescent Health*, 39(4), 481-487.
- Friedman, A. S., Glassman, K. (2000). Family Risk Factors Versus Peer Risk Factors for Drug Abuse, A Longitudinal Study of An African American Urban Community Sample, *Journal of Substance Abuse Treatment*, 18, 267-275.
- Gandhi, D. H., Kavanagh, G. J., Jaffe, J. H. (2006). Young Heroin Users in Baltimore: A Qualitative Study, *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 32, 177-188.
- Erdem, G., Eke C. Y., Ögel, K., Taner, S. (2006). Lise Öğrencilerinde Arkadaş Özellikleri ve Madde Kullanımı, *Bağımlılık Dergisi*, 7(3), 111-116.
- Gerring, J. R., Zimbardo, G. P. (2014). *Psikoloji ve Yaşam* (Çev. Ed. Gamze Sart), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim ve Danışmanlık.
- Gül, S.S., Nizam, Ö, K. (2021). Sosyal Bilimlerde İçerik ve Söylem Analizi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 42, 181-198.
- Hammersley, R., Jenkins, R., Reid, M. (2001). Cannabis Use and Social Identity, *Addiction Research & Theory*, 9(2), 133-150.
- Kandel, D. B. (1985). On Processes of Peer Influences In Adolescent Drug Use: A Developmental Perspective. *Advances in Alcohol & Substance Abuse*, 4(3-4), 139-162.
- Kesgin, D., Yaman, Ö. M. (2021). Madde Bağımlısı Bireylerin Kendine Yardım Gruplarına Katılımı Sonrasında Toplumsal Yaşama Uyum Süreçleri Üzerine Nitel Bir Araştırma: Adsız Narkotik Grupları Örneği, *Turkish Studies - Economy*, 16(2), 873-892.

- Knight, D. K., Simpson, D. D. (1996). Influences of Family And Friends on Client Progress During Drug Abuse Treatment, *Journal of Substance Abuse*, 8(4), 417-429.
- Koçhan, K., İlhan, T. (2015). Erbaş/Erlerin Ebeveynle Bağlanma Stilleri, Depresyon Düzeyleri ve Stresle Başa Çıkma Stillerinin Madde Kullanımı Açısından İncelenmesi, *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, (2), 61-109.
- La Greca, A. M., Prinstein, M. J., Fetter, M. D. (2001). Adolescent Peer Crowd Affiliation: Linkages with Health Risk Behaviors and Close Friendships, *Journal of Pediatric Psychology*, 26: 131-143
- Lynskey, M. T., Heath, A. C., Bucholz, K. K., Slutske, W. S., Madden, P. A., Nelson, E. C., Martin, N. G. (2003). Escalation Of Drug Use In Early-Onset Cannabis Users vs Co-Twin Controls. *Jama*, 289(4), 427-433.
- Lundholm, L., Haggard, U., Möller, J., Hallqvist, J., Thiblin, I. (2013). The Triggering Effect of Alcohol and Illicit Drugs on Violent Crime in A Remand Prison Population: A Case Crossover Study, *Drug and Alcohol Dependence*, 129(1-2), 110-115.
- Mutlu, E. (2018). Madde Bağımlılığı ve İnsan Evrimi, *Bağımlılık Dergisi*, 19(1), 17-22.
- Nurco, D. N. (1998). A Long-Term Program Research on Drug Use and Crime, *Substance Use and Misuse*, 33(9), 1817-1837.
- Ögel, K., Tamar, D., Evren, C., Sır, A. (2018). *Madde Kullanımı ve Suç*, http://www.ogelk.net/makale/suc_madde_yayin.pdf
- Ögel, K., Armağan, E., Eke, C. Y., Taner, S. (2007). Madde Deneyen ve Denemeyen Ergenlerde Sosyal Aktivitelere Katılım: İstanbul Örneklemi, *Journal of Dependence*, 8, 18-23.
- Ögel, K. (2010). Bağımlılık Yapan Maddeler. (İçinde: *Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Bozuklukları: Tanı, Tedavi ve Önleme*) İstanbul: Yeniden Yayınları.
- Ögel, K., Tamar, D., Evren, C., Çakmak, D. (2000). Bir Geçiş Maddesi Olarak Esrar. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2, 30-35.
- Polat, G. (2014). Madde Bağımlılığı Tedavisinde Sosyal Hizmet Mesleği, *Okmeydanı Tıp Dergisi* 30 (Ek sayı 2), 143-148.
- SEKAM, Türkiye Gençlik Raporu Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri, İstanbul, 2016.
- Seal, K. H., Cohen, G., Waldrop, A., Cohen, B. E., Maguen, S., Ren, L. (2011). Substance Use Disorders In Iraq And Afghanistan Veterans In VA Healthcare, 2001-2010: Implications For Screening, Diagnosis And Treatment. *Drug And Alcohol Dependence*, 116 (1-3), 93-101.
- Segal, S., Silverman, C. (2002). Determinants of Client Outcomes in Self-Help Agencies, *Psychiatric Services*, 53, 304-309.
- Sevin, D. M. (2017). İkinci Kez AMATEM’de Tedavi Gören Madde Bağımlılarının Madde Kullanımına İlişkin Yaşam Deneyimleri, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Sevin, D. M., Erbay, E. (2021). Eroin Arkadaşlığı: Çevresi İçerisinde Birey Perspektifi İle Madde Bağımlılarının Yaşam Deneyimleri, *Journal of Dependence*, 22(1), 65-75.
- Sevincok, L., Küçükardalı, Y., Dereboy, C. (1997). Askerlik Çağındaki Gençlerde Madde Kullanım Bozukluklar, 33. Ulusal Psikiyatri Kongresi Bildiri Özet Kitabı içinde (s. 75). Antalya: Türkiye Psikiyatri Derneği.
- Steinberg, L. (2013). Ergenlik, Ankara: İmge Kitabevi.
- Svensson, R. (2000). Risk Factors for Different Dimensions of Adolescent Drug Use, *Journal of Child & Adolescent Substance Abuse*, 9, 67-90.
- Teeters, J. B., Lancaster, C. L., Brown, D. G., Back, S. E. (2017). Substance Use Disorders In Military Veterans: Prevalence And Treatment Challenges. *Substance Abuse And Rehabilitation*, 8, 69.
- Tsakpinoglou, F., Poulin, F. (2017). Best Friends’ Interactions and Substance Use: The Role of Friend Pressure and Unsupervised Co-Deviancy, *Journal Of Adolescence*, 60, 74-82.
- TUBİM (Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi), Bağımlılık Yapıcı Maddeler ve Bağımlılık ile Mücadele, 2019 Türkiye Raporu, Ankara: TUBİM. <http://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/TUB%20M/ulusal%20Yay%20C4%B1nlar/2019-TURKIYE-UYUSTURUCU-RAPORU.pdf>
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), 2016, World Drug Report, Vienna. https://www.unodc.org/doc/wdr2016/WORLD_DRUG_REPORT_2016_web.pdf

- Uzun, B., Kırca, N. B., Çetinkaya, Z., Yaman, Ö.M., Karaman, H. (2020). Adsız Alkoliklere Devam Eden Bireylerin İlk Kullanımdan Ayık Kalmaya Evrilen Serüvenine Bir Bakış: Nitel Bir Araştırma, *Turkish Studies – Social Sciences*, 15 (3), 1605 – 1624.
- Ünlü, A., Evcin, U. (2014). 2008 ve 2010 Yılları Arasında İstanbul Bağcılar İlçesinde Gençler Arasında Madde Kullanım Yaygınlığı, Risk ve Koruma Faktörlerinin Değerlendirilmesi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3), 127-140.
- West, R. (2001). Theories of Addiction, *Addiction*, 96, 3-13.
- Yang, M. S., Yang, M. J., Liu, Y. H., Ko, Y. C. (1998). Prevalence and Related Risk Factors of Licit and Illicit Substances Use by Adolescent Students in Southern Taiwan, *Public Health*, 112, 347-352.
- Yıldırım, A. Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zemore, S. E., Kaskutas, L. A., Ammon, L. N. (2004). In 12-Step Groups, Helping Helps The Helper, *Addiction*, 99, 1015-1023.